

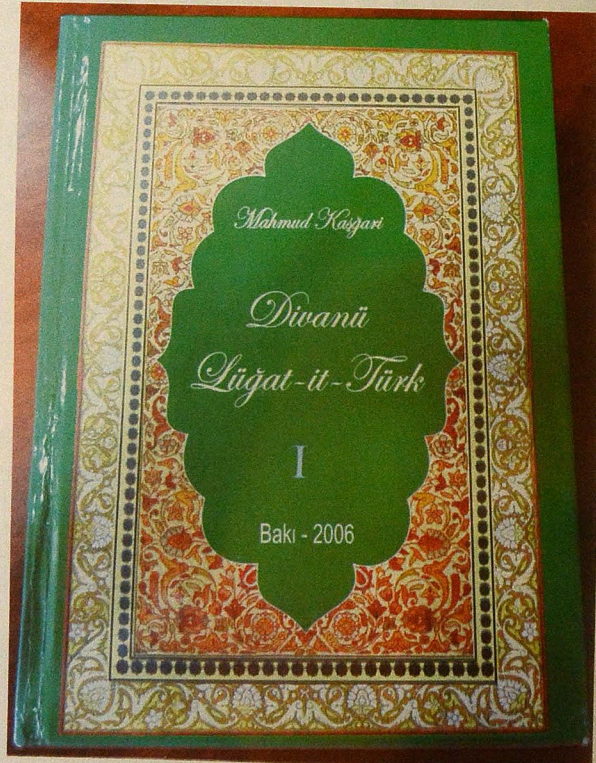
## M.Kaşğarının “Divanü lüğat-it-türk” əsərində işlənən atalar sözləri və məsəllərdə tabesiz mürəkkəb cümlə

Ramil Zeynalov,  
Sumqayıt Dövlət Universitetinin doktorantı  
E-mail: ramil-zeynalov1982@mail.ru

Mürəkkəb cümləni təşkil edən komponentlər qarşılıqlı əlaqədə olur və bu komponentlərin (cümlələrin) qarşılıqlı əlaqəsinə görə mürəkkəb cümlələr iki yerə bölünür: tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr. Mürəkkəb cümlənin belə bölünməsinə əsas verən cümlə komponentlərinin bir-biriylə əlaqəsindəki fərqlərdir. Həmin fərqlərdən danışarkən “Müasir Azərbaycan dili” dərsliyinin müəllifi yazır: “Birinci fərq mürəkkəb cümləni əmələ gətirən komponentlərin bərabər hüququ əsasında, yaxud qeyri-bərabər hüquq əsasında birləşməsindən ortaya çıxır. Məlumdur ki, eyni hüquq əsasında birləşən komponentlər tabesiz mürəkkəb cümləni, müxtəlif hüquq əsasında birləşən komponentlər tabeli mürəkkəb cümləni əmələ gətirir. Tabesiz mürəkkəb cümlədə komponentlər bir-biri ilə eyni dərəcədə əlaqədə olur. Tabeli mürəkkəb cümlədə isə birləşən tərəflərin əlaqəsində fərq nəzərə çarpır. Belə ki, komponentlərdən biri (baş cümlə) üstün mövqedə durur, digəri (budaq cümlə) ona tabe vəziyyətdə olur. Sözügedən münasibət fərqləri mürəkkəb cümlənin iki növünü meydana çıxarır. Fikrin formalaşması və ifadəsində bilavasitə (birbaşa) və dolayısı ilə iştirak etmək baxımından da tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasında fərq vardır. Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentləri fikrin formalaşması və ifadə edilməsində dolaylı yolla deyil, birbaşa iştirak edir. Amma tabeli mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrindən baş cümlə bu hadisədə birbaşa, budaq cümlə isə əksər halda dolayısı ilə iştirakçısıdır, yəni budaq cümlə vasitəsilə baş cümləni izah etmək, tamam-lamaq, təkmilləşdirmək yolu ilə fikrin formalaşmasına və ifadəsinə şərait yaradır. Elə bu səbəbdən də tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrindəki zamanlar mütləq zaman sayılır. Belə zamanlar söhbət gedən vaxtla ölçülür, yəni işin icra vaxtı danışıq vaxtı ilə müqayisədə müəyyənləşir. Tabeli mürəkkəb cümlədə baş cümlənin də zamanı mütləq zamandır, lakin budaq cümlənin zamanı nisbi zaman hesab edilir, çünki onun zamanı baş cümləyə münasibətdə müəyyənləşir” (1, sah. 270).

Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümləni formalaşdıran qrammatik və fonetik (prosodik) vasitələr arasında da mütəxəssislər müəyyən fərqlərin olduğunu bildirirlər.

Həmin fərqlər bağlayıcılar, əvəzlilərin funksiyası və intonasiyadadır. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümləni bir-birinə bağlayan bağlayıcılar arasındakı fərq ondan ibarətdir ki, əgər tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentləri tabe etməyən bağlayıcılarla bağlanırsa, tabeli mürəkkəb cümlələrdə, bir qayda olaraq, tabe edən bağlayıcılarla bağlanır. Bundan əlavə, tabeli mürəkkəb cümlənin komponentlərini bağlamaqda bağlayıcı sözlər (*kim, kim ki, na, necə, neçə* və s.) və adatlar (*-sa, -sa da, -sa da, -mı* və s.) da mühüm rol oynayır ki, belələri tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında işlənir.



Tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlə arasında intonasiyada da müəyyən fərqlər var. Məlumdur ki, komponentləri bərabər hüquqlu olan mürəkkəb cümlənin intonasiyası ilə komponentləri qeyri-bərabər hüquqlu olan mürəkkəb cümlənin intonasiyası eyni ola bilməz. Beləliklə, tabesiz mürəkkəb cümlənin müşayiətçi intonasiyası tabe etməyən olduğu halda, tabeli mürəkkəb cümlədə tabe edici intonasiyadır (1, sah. 272).

İki və daha artıq cümlənin intonasiya və ya tabesizlik bağlayıcıları ilə bir-birinə bağlanmasına tabesiz mürəkkəb cümlə deyilir. Bu tip cümlələrə tərif verərkən dilçilər təxminən eyni qaydalardan bəhrələnilir. Q.Kazımovun təbirincə: “Tabesiz mürəkkəb cümlələr iki və daha artıq sadə cümlənin məna və qrammatik cəhətdən bərabər hüquq əsasında vahid bir tam kimi birləşməsi yolu ilə əmələ gələn sintaktik vahiddir” (2, sah. 287). Ə.Abdullayev isə “Müasir Azərbaycan dili” kitabında tabesiz mürəkkəb cümləyə belə tərif verir: “Ən azı iki bərabər hüquqlu ‘cümlə’nin tabesizlik əlaqəsi əsasında struktur-səmantik cəhətdən birləşən və vahid cümlə intonasiyası ilə müşayiət edilən, bütöv bir fikri ifadə edən mürəkkəb cümlə tipli tabesiz mürəkkəb cümlə adlanır” (1, sah. 273).

Müasir türk dillərində tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qismi tabesizlik bağlayıcıları və intonasiya, bir qisminə isə təkcə tabesizlik intonasiyası ilə əlaqələnir. M.Kaşğarının “Divan”ında işlənən atalar sözü və məsəllərdə o dövrdə hələ bağlayıcılar inkişaf etmədiyindən

tabesiz mürəkkəb cümlələr, əsasən, intonasiya ilə bağlanır.

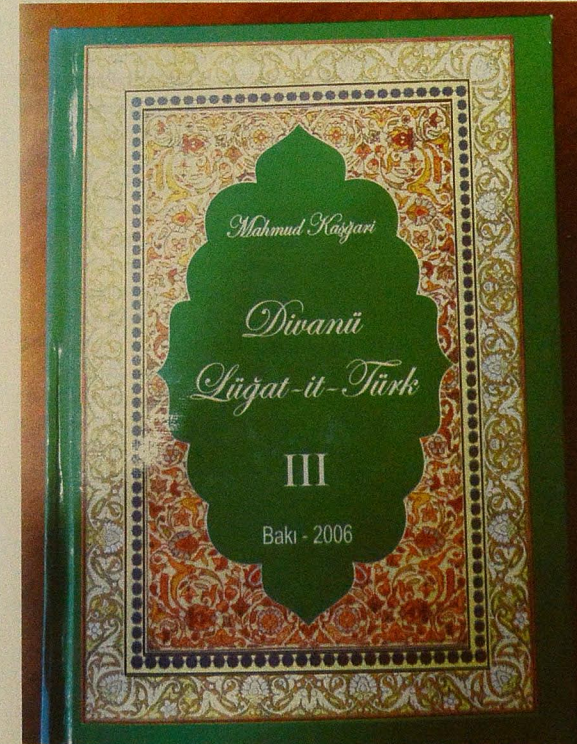
Dilçilər tabesiz mürəkkəb cümlələrin intonasiyası, habelə tabesiz bağlayıcılar və eyni zamanda intonasiya ilə bağlandığını qeyd edərək göstərilir ki, “heç də hər cür məzmunu malik cümlələrin bu bağlayıcı vasitələrlə birləşdirilməsi tabesiz mürəkkəb cümlə yaratmaz. Tabesiz mürəkkəb cümlə məzmunu bu və ya digər cəhətdən bir-biri ilə əlaqədar olan və ya bir bütöv kimi nəzərdə tutulan bir neçə iş, hal, hərəkət, əlaməti ifadə edən cümlələrin birləşməsidir. Buna görə də təktərkibli cümlələr arasındakı belə qarşılıqlı məzmun bağlılığı tabesiz mürəkkəb cümlənin mahiyyətini, həmin cümlələr arasında işlədilən bağlayıcı vasitələr isə onun yaranmasında formal cəhəti təşkil edir. Eyni zamanda tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr öz sintaktik quruluşları ilə də vəhdətdə olur ki, bu da həmin cümlələrin qarşılıqlı məzmun münasibətinin ifadəsinə xidmət edən əlamətdir. Onunçün də tabesiz mürəkkəb cümlənin əsas xüsusiyyətindən danışarkən terminə “tabesiz” sözünün lüğəvi mənasına istinad və bu mürəkkəb cümlə növünü tabeli mürəkkəb cümlələrdən fərqləndirmək üçün daxilindəki cümlələri müstəqil şəkildə işlətməyin mümkünlüyünü izah etmək məqsəduyğun deyil; çünki mürəkkəb cümləni təşkil edən cümlələri müstəqil işlətdikdə əvvəlki vəziyyətdən fərqli keyfiyyət dəyişikliyi baş verir” (1, sah. 274).

Tədqiqatçılar tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərini müstəqil cümlə kimi işlətdikdə onların keyfiyyət dəyişikliyinə uğradığını qeyd edir və bu dəyişikliyin üç cəhətdən özünü göstərdiyini vurğulayırlar (1, sah. 274-275; 3, sah. 354).

Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərini bir-birinə bağlayan əsas vasitələr intonasiya və tabesizlik bağlayıcılarıdır. Tabesiz mürəkkəb cümlələr bağlayıcı vasitəsilə bir-birinə bağlanmadıqda intonasiya vasitəsilə əlaqələnir. İntonasiya ilə yaranan cümlələr bağlayıcılarla nisbətən daha qədimdir. Q.Kazımov bu barədə yazır: “İntonasiya – mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini əlaqələndirən ilk və ən qədim vasitədir. İntonasiya şifahi nitqdə öz böyük rolunu indi də saxlamaqdadır. Yazıda bağlayıcılarla üstünlük verildi halda, şifahi nitqdə intonasiyanın köməyi ilə fikri daha sürətlə, daha asan və emosional ifadə etmək mümkündür. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini əlaqələndirmək üçün başqa vasitələr olduqda da şifahi nitqdə intonasiyadan istifadə edilir, lakin heç bir başqa vasitə olmadıqda tərkib hissələrini əlaqələndirmək üçün əsas yük intonasiyanın üzərinə düşür” (2, sah. 289). Doğrudan da, intonasiya şifahi nitqdə daha çox xasdır. Tədqiqata cəlb edilən nümunələr isə həm şifahi nitq nümunələri olduğundan, həm də türk dillərinin daha qədim qatını təmsil etdiyindən onlarda tabesiz mürəkkəb cümlələr, əsasən, intonasiya vasitəsilə bağlanır.

Məna əlaqəsi tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrində ifadə edilən fikirlərin qarşılıqlı məzmun münasibətinin səciyyəsinə görə müəyyənləşdirilir. Tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasındakı qarşılıqlı məzmun münasibəti isə müxtəlif və çoxcəhətlidir.

“Müasir Azərbaycan dili” dərsliyində tabesiz mürəkkəb





cümlə arasında altı əlaqənin olduğu qeyd olunur: 1) sadalama; 2) aydınlaşdırma; 3) qarşılaşdırma; 4) səbəb-nəticə; 5) bölüşdürmə; 6) qoşulma (1, sah. 280).

Ənanəvi bölgüdə Q.Kazimov sadalama növünü birləşdirmə əlaqəsi ilə əvəzləyir və onun özünü də iki yera bölür: a) eyniadlı birləşmələr (zaman əlaqəsi); b) ardıcıl zamanlı birləşmələr (ardıcillıq əlaqəsi) (2, sah. 295).

Akademiyanın nəşr etdiyi "Müasir Azərbaycan dili" kitabında isə bölgü bir az fərqlidir (3, sah. 369-386).

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, M.Kaşğarının "Divan"ında xeyli sayda tabesiz mürəkkəb cümlə işlənmişdir.

Sadalama əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr türk dilləri üçün xarakterik cümlə tiplərindədir. "Göytürk dilinin sintaksisi" kitabında sadalama mənalı sadə cümlələrdən danışarkən Ə.Rəcəbli yazır: "Sadalama əlaqəsində tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentləri sadalama intonasiyası ilə tələffüz edilir, tərkib hissələri arasında məna münasibətləri sadalama ilə yaranır. Tabesiz mürəkkəb cümlənin ifadə etdiyi iş, hərəkət eyni zamanda, ya da zaman ardıcılığı ilə biri digərinin ardınca icra edilir. Bu da, irəlində deyildiyi kimi, zaman və ardıcillıq əlaqəsinə uyğun gəlir. Komponentlər arasındakı hərəkətin səciyyəsinə görə sadalama əlaqəsinin iki tipini göstərmək olar: 1) eyni zamanda sadalama və 2) ardıcıl zamanlı sadalama" (5, sah. 458).

Eynizamanlı sadalama zamanı eyni fakt və hadisələr sadalanır. Dilçilik ədəbiyyatında, xüsusən orta məktəb dərslərində bu, çox vaxt zaman əlaqəsi kimi təqdim olunur. Tabesiz mürəkkəb cümlənin həmin növündə cümlənin tərkib hissələri sadə sadalama intonasiyası ilə bağlanır. Belə cümlələrdə hadisələr eyni zamanda baş verirdi və sadalama intonasiyası ilə tələffüzlandıyı üçün sadalama əlaqəsi ilə əmələ gələn tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin yerini, sırasını dəyişmək mümkündür. Misallara diqqət edək: *Ot tütünsüz bolmas, yigit yazuksuz bolmas* – od tütünsüz olmaz, igid günahsız olmaz (II, sah. 23); *Talim sözüq unsa bolmas, yalim kaya yiksa bolmas* – çox söz anlaşılmaz, yalçın qaya yıxılmaz (insan dağdan yalçın qayanı yıxa bilməz, eləcə də çox sözü anlaya bilməz) (III, sah. 25); *Ər oğlu munqadhməs, it oğlu külərməs* – adəm oğlu əzəblə qalmaz, it küçüyü ağnamaz (necə ki itin küçüyü ağnamaz, eləcə də adəm həmişə əziyyətində olmaz, bir gün ondan qurtulur) (II, sah. 118); *Tatsiz türk bolmas, başsız bök bolmas* – tatsiz türk olmaz, başsız bök olmaz (II, sah. 277); *Yaş ot köyməs, yalafalar ölməz* – yaş ot yanmaz, elçi ölməz (yaş ot yanmadığı kimi, elçi də öldürülməz) (III, sah. 48); *Yalnuq mənqüü tiriilməs, sinqka kirüp kirü yanmas* – adəm əbədi diri qalmaz, yaşamaz, qəbrə girən geri dönməz, qayıtmaz (III, sah. 64); *Oğlan işi iş bolmas, oğlak münqüzi sap bolmas* – uşağın işi iş olmaz, oğlağın buynuzu sap olmaz (III, sah. 147) və s.

Eynizamanlı sadalama əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrə M.Kaşğarının "Divanü lüğət-it-türk" əsərində tez-tez rast gəlinir və tabesiz mürəkkəb cümlənin ən çox işlənilənidir.

Sadalama əlaqəsinin ikinci növü ardıcıl zamanlı sadalama adlanır. Bu əlaqə ilə formalaşan tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrində iş, hərəkət müəyyən ardıcillıqla, bir-birinin ardınca,

sistemli şəkildə baş verir və bu tip cümlələrin komponentləri ardıcıl sadalama əlaqəsi ilə yaranan tabesiz mürəkkəb cümlələrlə ardıcıl sadalama əlaqəsi ilə yaranan tabesiz mürəkkəb cümlələr bir-birinə oxşasa da, aralarında mühüm fərqlər də vardır. Ə.Rəcəbli onlardan ikisini qeyd edir: 1. Eynizamanlı sadalamada tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin ifadə etdikləri iş, hərəkət eyni zamanda, ardıcıl zamanlı sadalamada isə tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin ifadə etdikləri iş, hərəkət ardıcıl şəkildə, biri digərini izləyərək, birincinin sonuncuya doğru ardıcillıqla, sistemli icra olunur... 2. Eynizamanlı sadalamada tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin yerini, sırasını dəyişmək mümkün olmadığı halda, ardıcıl zamanlı sadalamada tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin yerini, sırasını dəyişmək mümkündür deyildir (5, sah. 462). Misallara diqqət yetirik:

*Yalnuq oğlu yokadhur, edhgü atı kalır* – adəm oğlu ölür, yaxşı adı qalar (III, sah. 332); *Tapuğ taş yarar, taş başıq yarar* – xidmət daşı yarar, daş da qayıdıb başı yarar (III, sah. 58-59); *Yalnuq üzümüş kap ol, ağzi yazlıq alkinur* – adəm oğlu şişirilmiş tuluq kimidir, ağzi açılan kimi boşalar (I, sah. 242-243).

Tabesiz mürəkkəb cümlələr içində səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr mühüm yer tutur. Səbəb-nəticə əlaqəli tabeli mürəkkəb cümlələr iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə səbəbi, ikinci hissə isə bu səbəbdən doğan nəticəni bildirir. Ə.Rəcəbli yazır: "Səbəb-nəticə əlaqəsində əvvəl gələn komponentdə istifadə olunan iş, hərəkət üçün səbəb, sonra gələn komponentdə ifadə edilən iş, hərəkət, əvvəl gələn komponentdə ifadə olunan iş, hərəkətin nəticəsi olur. Qısası, tabesiz mürəkkəb cümlənin əvvəlki komponenti səbəbi, sonra gələn komponenti isə nəticəni ifadə edir. Buna görə də həmin əlaqə səbəb-nəticə əlaqəsi adlanır, bu əlaqə ilə əmələ gələn mürəkkəb cümlələr isə səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr adlanır. Komponentlərinin sayı qeyri-məhdud sadalama əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrdən fərqli olaraq səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin komponentlərinin sayı məhduddur: bu mürəkkəb cümlələrdə komponentlərin sayı ikidən artıq olmur; birinci komponent icranın səbəbini, ikinci komponent isə icranın nəticəsini bildirir" (5, sah. 468). Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrdə komponentlərin yeri də sabit olur, yəni bu tip cümlələrdə komponentlərin yeri dəyişdikdə məna əlaqəsi pozulur; məsələn: *İkki borğa iqaşır, orta kökəğün yançılır* – iki burğa çarpışar, ortada göy milçək qırılar (I, sah. 236); *Yalnuq ürülmüş kap ol, ağzi yazlıq alkinur* – adəm oğlu şişirilmiş tuluq kimidir, ağzi açılan kimi boşalar (I, sah. 242-243); *Oğlan suv tökar, uluğ yanı sinar* – uşaq su tökər, böyüyün bir yanı inciyər (uşaq su tökər, bundan böyüyün ayağı sü-rüşüb qırılar) (II, sah. 47); *Söğüşüp uruşur, ota ton tituşur* – söyüşüb vuruşurlar, ortada paltar cırılar (söyüşməkdən qovğa qızırsı, ara yerda paltar cırılar) (II, sah. 122) və s.

Tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qismi də qarşılaşdırma mənalı tabesiz mürəkkəb cümlələrdir. Bu əlaqədə mürəkkəb cümlənin komponentlərində ifadə edilən iş, hərəkətin icrası məzmunca qarşılaşdırılır, biri digərinə qarşı qoyulur. Q.Kazimov yazır: "Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrində ifadə olunan iş və hadisələr ya bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edir, yaxud da sadəcə

olaraq müqayisə edilir və fərqləndirilir. Tabesiz mürəkkəb cümlənin bu növü də qapalı sıralı olub iki tərkib hissəsinin birləşməsi yolu ilə əmələ gəlir" (2, sah. 300).

*Yılan yarpuzdan qaçar, kança barsa, yarpuz utru kalür* – ilan yarpuzdan qaçar, hara getsə qabağına yarpız çıxar (III, sah. 41); *El kalır, törü qalınmas* – eldən (vilayətdən) vaz keçmək olar, ancaq töradən vaz keçmək olmaz (III, sah. 210); *Edhgü ar sünqüğü arir, atı kalır* – yaxşı adamın sümüyü çürüyər, adı qalar (III, sah. 319); *Toyin tapuğsək, tanqri safinçsiz* – tayın tapmaq sitayış etmək istər, ancaq tann məmnun deyil (müsləman olmayan türklərin din böyüyü (yəni buddist rahibi) tanrıya tapınar, ancaq ulu tanrı onun bu işindən xoş-nud deyildir) (III, sah. 326); *Kadhaş temiş kaymaduk; Kadhin temiş kaymış* – qaradaş demiş baxmamış; qayın demiş baxmış (III, s.238).

Tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qismi də aydınlaşdırma əlaqəli cümlələrdir. "Aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr də qapalı sıralı olub iki komponentdən – iki tərkib hissədən ibarət olur. Tərkib hissələrdən biri ümumilik bildirir, digəri onu izah edib

aydınlaşdırır. Aydınlaşdırılan tərkib hissə əksərən ümumilik bildirən hissəyə intonasiya ilə bağlanır" (2, sah. 297). Nümunələrə baxaq: *Muş yakrika tağışmas, ayur: kişi manqı yaraşmas* – pişik asılı yağa əli çatmayanda deyər: elin mali mənə yaraşmaz (pişik mıxdan asılı yağa əli çatmayanda deyər: el-ələmin malını yemək mənə yaraşmaz) (II, sah. 134); *Aşış ayur: tübüm; Kamış ayur: man kayda man* – qazan deyər: dibim altın; çömçə deyər: mən hardayam? (Bu söz onu tanıyanların yanında özünü öyən adam haqda söylənir) (I, sah. 125).

Göründüyü kimi, M.Kaşğarının "Divanü lüğət-it-türk" əsərində işlənen atalar sözləri və məsallərdə tabesiz mürəkkəb cümlənin bir çox növlərinə aid nümunələr işlənilib. Həmin nümunələr üçün xarakterik xüsusiyyət isə onlarda bağlayıcıların hələ inkişaf etməməsidir. Belə ki, "Divan"da işlənen tabesiz mürəkkəb cümlələr intonasiya ilə bağlanır. Bu da tabesiz mürəkkəb cümlələrin tarixən qədimliyindən xəbər verir. ♦

#### Ədəbiyyat:

1. Abdullayev Ə. Seydov Y. Həsənov A. Müasir Azərbaycan dili. IV hissə, Sintaksis. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 424 s.
2. Kazimov Q. Müasir Azərbaycan dili. Bakı: Elm və təhsil, 2010, 500 s.
3. Müasir Azərbaycan dili. Üç cildə. III cild, Bakı: Elm, 1981, 444 s.
4. Bayramov H. "Müasir Azərbaycan dilində tabesiz mürəkkəb cümlə", Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun əsərləri, VI c., Bakı: Azərb. SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1954, s. 136-144
5. Rəcəbli Ə. Göytürk dilinin sintaksisi. Bakı: Nurlan, 2003, 634 s.

#### Резюме

После издания "Дивана" Махмуда Кашкари на азербайджанском языке интерес к нему еще более возрас в нашей лингвистике. В статье рассматривается употребление сложносочиненных предложений в пословицах и поговорках в работе М.Кашкари "Дивани лугат-ит-турк". Как известно, сложносочиненные предложения, употребляемые в современных тюркских языках, с союзом и без союза делится на две части. Сложносочиненные предложения, употребляемые в пословицах и поговорках в "Диване лугат-ит-турк", главным образом употребляются без союза. В это показывает более древнюю историю этих предложений. В статье проанализированы сложносочиненные предложения, употребляемые в пословицах и поговорках в "Диване" Махмуда Кашкари с конкретными примерами.

Выясняется что исследование сложносочиненных предложений имеет важное значение в исследовании исторического синтаксиса тюркских языков.

**Ключевые слова:** сложное предложение, сложносочиненное предложение, сложноподчиненное предложение, Кашкари, "Дивани лугат-ит-турк", союз.

#### Summary

After the publication of "Divan" of Mahmud Kashgari into Azerbaijani language, it has been more increased interest to it in our linguistics. In the article the using of compound sentences in proverbs and sayings in the work of M.Kashgari "Divani lugat-it-turk" are reviewed. As we know, compound sentences used in modern Turkish languages being with conjunction and without conjunction are divided into two parts. The compound sentences used in proverbs and sayings in "Divani lugat-it-turk", mainly use without conjunction. It shows that the more ancient history of that sentences. In the article kinds of compound sentences used in proverbs and sayings in "Divan" of Mahmud Kashgari are analyzed with concrete examples.

Generally, the investigation of compound sentences is important in the study of historical syntax of Turkish languages.

**Key words:** composite sentence, compound sentence, complex sentence, Kashgari, "Divani lugat-it-turk", conjunction.